

דף שבועי

בס"ד

פרשת חקת, תשפ"ב, מספר 1476

"נָעוּ מֵעֲגֻלְתֶּיהָ לֹא תִדְעוּ" – על הסתרת טעמן של המצוות ועל מתן שכרן הנעלם יוסף אלישע

"מצוות הלב הם העיקרים הנכבדים על כולם". כלומר, מבחינת דרגת החומרה של העבירות, מחשבת לב רעה היא החמורה ביותר, וכמאמרם של רבותינו ז"ל: "הרהורי עבירה קשים מן העבירה" (יומא כט ע"א), משום שהחטא נעשה במחשבה, בנשמתו של האדם שהיא חלק א-לוה ממעל.

בפרשתנו אנו נתקלים במושג "חוקה", אם כי לא לראשונה. כך, למשל, בספר שמות, בפרשת "קדש לי" נאמר בקשר למצוות תפילין: "וְשִׁמְרָתָ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֵדָה מִיָּמִים יְמִימָה" (יג:י). גם שמירת הפסח לדורות קרויה חוקה: "וְכִי יָגוּר אֶתְכֶם גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לֵה' פָּחַקְתָּ הַפֶּסַח וְכִמְשַׁפְּטוּ כֵן יַעֲשֶׂה חֻקָּה אַחַת יְהִי לְכֶם וְלַגֵּר וְלַאֲזִרְחֵי הָאָרֶץ" (במ' ט:יד). וכן בהקרבת עולה או זבח נאמר: "הַקְהֵל חֻקָּה אַחַת לְכֶם וְלַגֵּר הַגֵּר חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּכֶם כָּגֵר יְהִי לְפָנַי ה'" (במ' טו:טו). בפסוק אחד במשנה תורה אנו מוצאים בדברי משה רבנו את החלוקה המשולשת למצוות התורה: "אֵלֶּה הָעֲדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם" (דב' ד:מה). החוקים הם המצוות אשר אין לנו בהן השגה שכלית, והן נקראות "מצוות שמעיות" כמינוחו של רס"ג. אנו מקיימים אותן מתוך ציות לבורא ושמיעה בקולו, מבלי שנבין אותן. לעומת זאת, ה"משפטים" הם ה"מצוות השכליות" בטרמינולוגיה של רס"ג. כלומר, מצוות שהיינו מקיימים אותן מצד השכל האנושי גם אלמלא נצטוונו עליהן מאת השם יתברך. כשם שהאדם המאמין מקיים את הראשונות בשל הצו הא-לוהי, כך

א. "אֵלֶּה הָעֲדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים" (דב' ד:מה) – החלוקה המשולשת בתורה: **במחשבה, בדיבור ובמעשה** ישנן כמה חלוקות שעל פיהן נהוג לחלק את מצוות התורה, למשל: מצוות "עשה" לעומת מצוות "לא תעשה"; מצוות בין אדם למקום אל מול המצוות שבין אדם לחברו; מצוות התלויות בארץ לעומת אלו שאינן תלויות בארץ;¹ מצוות שהזמן גרמן לעומת מצוות תמידיות שאינן תלויות בזמן; "מצוות שכליות" כנגד "מצוות שמעיות".² כמו כן, ישנן גם חלוקות משולשות. כך היא חלוקתו של ראב"ע בהקדמתו לעשרת הדיברות, בהתייחסו לרובד שבו מתקיימת המצווה: "כל המצוות על שלושה דברים: האחת – מצוות הלב (=רובד המחשבה), והשנייה – מצוות הלשון (=רובד הדיבור), והשלישית מצוות עשה" (מצוות המתבטאות בעשייה). כלומר, ישנם שלושה רובדי קיום של המצוות: **במחשבה, בדיבור ובמעשה**. עוד הוא מסביר, כי המצוות המתקיימות ברובד המחשבה והדיבור – ובמינוחים המקוריים: "מצוות הלב" ו"מצוות הלשון" – מתחלקות אף הן בחלוקה דיכוטומית למצוות 'עשה' ולמצוות 'לא תעשה'. ראב"ע כותב עוד, כי

* יוסף אלישע הוא ד"ר ללשון ומרצה במכללת "אורות ישראל", רחובות.
** המאמר מוקדש לע"נ היקרים: ר' עקיבא זינגר ומרת טרזי תמר זינגר ז"ל, וכן לע"נ ר' צבי יהודה שטיינר ומרת חיה צילה שטיינר ז"ל.
1 חלוקה זו רלוונטית ביותר להוראת ההלכה בשנה זו, בהיותה שנת שמיטה, על כל פרטיה ודקדוקיה.
2 המינוח הזה לקוח מספרו של רס"ג: "אמונות ודעות".

ולחיסרון במילוי תפקידים אלו בעולם על ידי האדם שנועד למלאם. גם אם תאמר שיימצא לו מחליף, מכל מקום, הוא נועד לתכלית זו, והרוצח מונעו מלקיימה.

דוגמאות נוספות שרס"ג נותן למצוות שכליות ומנמקן על דרך ההיגיון: איסור זנות – "כדי שלא יהיו בני אדם כבהמות"; איסור גניבה – "לפי שאילו הותרה, היו בני אדם סומכים על גניבתם ולא יִשְׁבוּ את העולם ולא ירכשו רכוש" וכו'; כמו כן, אמירת האמת והרחקת השקר – שלא יהיה ניגוד בין המצב בעולם לבין תיאורו המילולי, והנפש "תרגיש זרות בריחוק הדברים" (רס"ג, **אמונות ודעות**, המאמר השלישי בציווי ובאזהרה, סעיף ב). מכאן עולה, כי שכרן של המצוות השמעיות, משוללות ההיגיון, רב יותר, משום שהן מקוימות אך ורק מצד הציות וגודל האמונה בהשם יתברך, מה שאין כן במצוות השכליות. אך דא עקא, התורה סתמה ולא גילתה בדר"כ גם את גודל השכר, ונשאלת השאלה: מדוע?

המדרש מתייחס להעלמה זו ומנמקה, על מנת שלא יהא אדם "יושב ומשקל במצוותיה של תורה" (שוקל ומחשב איזו מצווה כדאית יותר מצד שכרה, דברים רבה, פרשה ו). וכלשון המדרש שהביא בשם רבי אבא בר כהנא:

לא תהא אומר הואיל והמצווה הזו גדולה אני עושה אותה ששכרה מרובה, והואיל וזו מצווה קלה אני עושה אותה. מה עשה הקב"ה? לא גילה לבריות מהו מתן שכרה של כל מצווה ומצווה, כדי שיעשו כל המצוות בתום.

מניין? שנאמר: "נָעוּ מֵעֲגֻלְתֶּיהָ לֹא תִדְעוּ" (מש' ה:ו). כך לא גילה הקב"ה מתן שכרן של מצוות חוץ משתי מצוות: [1] החמורה שבחמורות [2] והקלה שבקלות: [1] כיבוד אב ואם – חמורה שבחמורות, ומתן שכרה אריכות-ימים, שנאמר: "כִּפְדֹת אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרְכוֹן יָמֶיךָ" (שמ' כ:ב). [2] והקלה – שילוח הקן, ומהו שכרה? אריכות-ימים, שנאמר: "שִׁלַּח תְּשַׁלַּח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ, לְמַעַן יֵטֵב לְךָ וְהָאֲרֵכְתָּ יָמִים"

הוא מקיים את האחרונות מתוך שמיעה בקול השם יתברך. ה"עדות" הן מצוות שיש בהן רובד נוסף של עדות; אנו מעידים באמצעות קיומן על הקשר בינינו לבין השם יתברך. כך היא מצוות תפילין, מצוות השבת וברית המילה. על כן, בשבתות ובמועדים אנו פטורים מן התפילין, שהרי יש לנו כבר שני עדים: ברית המילה והשבת, והתורה אמרה: "עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוּ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יִקוּם דְבָר" (דב' יט:טו).

ב. **"הַנְּסֻתָּה לָהּ אֶל־לֵהֲיִנֶה" (דב' כט:כח) – על העלמת טעמי המצוות ועל מתן שכרן**
בדרך כלל, כשם שהתורה סותמת ואינה מפרשת את טעמי המצוות, כך העלים הבורא יתברך מתן שכרן של מצוות³. באשר להעלמה הראשונה נוכל לומר, כי ייתכן שאכן אין לנו יכולת העמקה והבנה שכלית בדעת התורה, לפחות באשר למצוות הקרויות "שמעיות". כגון באיסור אכילת חזיר, וכמאמר רבי אלעזר בן עזריה: "אל תאמר אי אפשי (אין רצוני) בבשר חזיר וכו', אלא אפשי ואפשי (אני רוצה ורוצה), אך מה אעשה שאבי שבשמים גזר עליי שלא לאוכלו" (ספרא, קדושים י, כ"ב).

המצוות "השכליות" מובנות מצד השכל, כאמור, וניתנות להסברה אנושית. כך, למשל, רבינו סעדיה גאון מונה על המצוות השכליות את מצוות "לא תִרְצַח" (שמ' כ:ג; דב' ה:ז), ונימוקה הרציונליים בצידה: על מנת שלא יהא העולם הפקר וישמידו בני האדם זה את זה, וייגרם צער גדול, ויהיה בזה ביטול תכליתם של האנשים בעולם. כלומר, ה' ברא את האדם לשם מימוש של מטרות נעלות של קיום העולם וכן לשם קיום המצוות שבזכותן יזכה גם לעולם הבא. אך בהירצחו, חלילה, נמנעת ממנו התכלית אשר כיוון בה הקדוש ברוך הוא. למשל, אם היה אדם זה צריך להיות מורה הוראה, שופט או רופא, הרוצח אותו גורם להיעדרו

3 וראו בהרחבה בעניין שכר המצוות בגמרא, במסכת קידושין לט ע"ב – מ ע"ב. כמו כן ראו מסכת ברכות ז ע"א, על בקשת משה מהשם: "הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ" (שמ' לג:ג), והדעות המובאות שם בעניין גמול אישי וגמול לדורות, וכן המחלוקת בין תנא קמא לרבי מאיר, מה ניתן לו למשה ומה לא.

והטה, וכתב על פנקסו: "אני ישמעאל בן אלישע קריתי והטיתי נר בשבת, לְכַשִּׁיבָנָה בית המקדש אביא חטאת שמנה!" (שבת יב ע"ב).

ג. אֲמַרְתִּי אֲחַכְמָה וְהָיָה רְחוּקָה מִמְּנִי" (קה' ז:כג) – וטוב שכך!

מכל האמור עד כה עולה, כי טוב וחסד עשה עימנו השם יתברך בהעלימו מבני האדם הן את טעמן של המצוות והן את מתן שכרן. שהרי כאשר נתגלו טעמי המצוות ושכרן, נכשלו בהן גדולי עולם כשלמה המלך וכרבי ישמעאל בן אלישע. כמו כן, לו נתגלה שכר המצוות, היה האדם מחשב שְׂכָר-מצווה אחת כנגד שְׂכָר המצווה האחרת ששכרה מועט, ונמצא שהיה בורר ומקיים רק את המצוות ששכרן מרובה, ומכאן שלא היה מקיימן לשם שמיים. כמו כן, המצוות ששכרן מועט היו נזנחות.

מצוות "פרה אדומה" שבפרשתנו משמשת דוגמה קלאסית למצווה סתומה, שהתורה אינה חושפת את פרטיה, אינה מגלה את סתריה וצפונותיה, בבחינת: "כְּבוֹד אֱ-לֹהִים הִסְתֵּר דְבָר" (מש' כה:ב). אפילו שְׁלֹמֹה המלך, הַחֲכָם מְכַל אָדָם, כבר אמר על סודה של הפרה: "כֹּל זֶה נִיִּסְתִּי בְּחֻמָּה אֲמַרְתִּי אֲחַכְמָה וְהָיָה רְחוּקָה מִמְּנִי!" (קה' ז:כג). רק משה רבנו ידע את סודה של הפרה האדומה, בשומעו את הסוד מפי מלאכי רום, שכן היה "איש הא-להים" ו"רבן של כל הנביאים", שכך אמר לו הקב"ה: "משה, לך אני מגלה עסקי פרה, אבל לאחרים – חוקה!" (פסיקתא דרב כהנא, פרשה ד).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

(דב' כב:ז) (עפ"י דברים רבה, פרשה ו). כלומר, שכר המצווה החמורה שבחמורות שווה לשכר המצווה הקלה שבקלות, והוא – אריכות ימים. יש כאן כמין מחזוריות או סקאלה מעגלית, שעליה יושבות כל המצוות מן הקלה שבקלות עד החמורה שבחמורות, עד שנוצרת חפיפה במתן שכרן של המצוות שבקצוות הנפגשים.

באשר לטעמי המצוות, התורה הסתירה אותם פן יתחכם המתחכם וימצא לומר כסוג של אתגר: 'אם כל הסיבה שנאסר דבר פלוני הוא משום סיבה פלונית, הרי אני יכול לעשות את הדבר ולא אחטא!'; וכבר ראינו מָה עלה בגורלו של שלמה המלך, החכם מכל אדם. שהרי בשתיים ממצוות המלך פירטה התורה את טעמי המצוות, ושלמה חשב שיוכל לעבור עליהן ולא יחטא, אך לא עלה הדבר בידו.⁴ כך לשון המדרש (סנהדרין כא ע"ב):

ואמר ר' יצחק: מפני מה לא נתגלו טעמי תורה? שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן, נכשל בהן גדול העולם. [1] כתוב: "לֹא יִרְבֶּה לוֹ נְשִׁים" (דב' יז:ז), אמר שלמה: "אני ארבה ולא אסור!". וכתוב: "וַיְהִי לַעֲת זִקְנָת שְׁלֹמֹה נְשָׂיו הָטוּ אֶת לִבָּבוֹ" (מל"א יא:ד). [2] וכתוב "לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים" (דב' יז:טז), ואמר שלמה: "אני ארבה ולא אשיב", וכתוב: "וַיִּצְא מִרְפָּה מִמְצָרִים בְּשֵׁשׁ וְגו' (מל"א י:כט).

וכן מצאנו גם בתקופת התנאים אצל רבי ישמעאל בן אלישע שאמר, שאם כל הטעם שנאסרה קריאה לאור הנר בערב שבת הוא שמא יטה את הנר לראות לאורו ויגדיל להבתו, "אני אקרא (לאור הנר) ולא אטה". בסופו של דבר שקע בלימוד ושכח ששבת, וביקש להטות את הנר. על רקע זה אמר: "כמה גדולים דברי חכמים, שהיו אומרים: לא יקרא לאור הנר". רבי נתן אומר: קרא

⁴ אמנם הגמרא מחלקת בין שני סוגים של טבעים המצויים בבני האדם: יש המסוגל לכופף את יצרו ויש שאינו מסוגל לכופפו (ראו חגיגה טז ע"א; קידושין מ ע"א). אך על כל פנים, אל לו לאדם להכניס עצמו למצב של ניסיון ובדיקת קצה גבולות נפשו ויכולותיו, שמא יחטא ויבוא לידי ביזיון.